

* * *

Műtárgyak védelme Ausztriában

A hatályos szabályok szerint Ausztriában – a magyar szabályozáshoz sok elemében hasonlóan – az ingó és ingatlan kulturális örökség egészének felügyeletét egyetlen hivatal, a *Bundesdenkmalamt* (BDA) látja el. Sőt azt is érdemes megjegyezni, hogy az osztrák szóhasználat a ’műemlék’ (*Denkmal*) fogalmát nem szűkíti le az épített örökségre, hanem érti alatta egyaránt az ingó és ingatlan műemléket is (*bewegliche und unbewegliche Denkmäler*).

A magyarországi szabályozáshoz hasonlít az örökségvédelem „regionális” tagolódása is: a bécsi központ mellett az egyes tartományok (*Bundeslandok*) mindegyikében működik egy területi felügyelet (*Landeskonservatorat*) is, mely mind a szakmai, felügyeleti mind pedig a hatósági munkában részt vesz.

Az ingó kulturális javak, a műtárgyak felügyeletéért a hivatal központjában két osztály, a Kiviteli Osztály (*Abteilung für Ausfuhrangelegenheiten*) és a Múzeumi és Könyvtári Osztály (*Abteilung Museen, Bibliotheken*) felelős. A teljesség kedvéért meg kell azonban jegyezni, hogy a levéltári iratokkal kapcsolatos intézkedések nem a BDA hatáskörébe tartoznak, bár azokról szintén az egységes műemlékvédelmi törvény rendelkezik: azokat az Osztrák Országos Levéltár (*Österreichische Staatsarchiv*) hatáskörébe utalja.

A műtárgyak védelmének jogszabályi alapját a 2000. januárja óta hatályos műemlékvédelmi törvény [*Bundesgesetz: Änderung des Denkmalschutzgesetzes – DMSG, BGBl. I. Nr. 170/1999*] és annak végrehajtásáról rendelkező miniszteri rendelet [*Verordnung des Bundesministers für Unterricht und kulturelle Angelegenheiten, mit welcher Kategorien von Kulturgütern festgesetzt werden, die auf Grund der Bestimmungen des Denkmalschutzgesetzes für die Ausfuhr keiner Bewilligung bedürfen, BGBl. II. Nr. 484/1999*], valamint az Ausztriában, mint az Európai Unió (EU) tagállamában is hatályos közösségi szabályok alkotják. (Az EU külső határán alkalmazandó egységes kiviteli engedélyezés, valamint az egyik tagállamból jogellenesen a másik területére került műtárgyak visszaszolgáltatásának rendjéről szóló jogszabályok. Ezekről bővebben ld.: Buzinkay Péter: Műtárgyvédelem és az Európai Unió. in: Műemlékvédelem. 2003/1., 31-36.old.)

Ausztriában a tehetősebb, gazdagabb államokhoz hasonlóan, valamint saját hagyományai szerint a hatósági, hivatali műtárgyvédelem elsősorban a kiviteli engedélyezés rendjén keresztül valósul meg. Természetesen az állami (szövetségi és tartományi) fenntartású közgyűjtemények anyaga is a (műemléki) törvény erejénél fogva védelem alatt áll, de a nem állami fenntartású múzeumok, gyűjtemények, valamint a magántulajdonban levő műtárgyak ügyében – adott esetben – a hivatalnak (BDA) kell eljárnia.

A nyilvános gyűjtemények jelentős része ugyanis nem állami fenntartású, hanem egyházi, egyesületi vagy más kézben van. Ezek leltározottsága a tulajdonostól függően különböző módon és gyorsasággal készül(t) el. A 'múzeum', 'közgyűjtemény' Ausztriában nem jogi fogalmak, így ezek pontos száma sem adható meg, de az illetékesek szerint összesen elérheti a 3.000-et is. Ezek esetében az állami „beavatkozás” legfontosabb eszköze a pénzügyi támogatás, amit a minisztérium ad, a BDA Múzeumi és Könyvtári Osztálya javaslata és felügyelete mellett.

A magántulajdonban levő műtárgyak esetében elsősorban a BDA Kiviteli Osztályának vannak feladatai. Bár műtárgykiviteli engedélyt a BDA tartományi területi felügyeletén (*Landeskonservatorat*) is lehet kérelmezni, de ott csak az „egyszerű”, különösebb szakértelmet nem igénylő ügyeket intézik el helyben. A jelentősebb, nagyobb szakértelmet igénylő ügyeket, valamint a bécsi kérelmeket (ez együtt több, mint az esetek 90 %-a) a BDA központjában a Kiviteli Osztály intézi el.

A kérelemhez szükséges formanyomtatványokat az ügyfél a BDA irodáiban, vagy az Internetről (www.bda.at) szerezheti be, majd a műtárgyat be kell mutatnia a BDA munkatársainak. (Indokolt esetben a BDA munkatársai helyszíni szemlét is tartanak.) Az egyszerű kiviteli engedélyeket a BDA kiviteli osztályvezetője, vagy a tartományi területi felügyelője (*Landeskonservator*) adja ki. Ezek száma Ausztria Uniós csatlakozásával és a kevésbé szigorú közösségi szabályok alkalmazásával ugyan mintegy harmadával csökkent, de így is eléri az évi 800 engedélyt. Itt kell megjegyezni, hogy az 1998-ban egy közösségi rendelet által – nem kötelező erővel – bevezetett egy-egy műtárgy illetve intézmény számára többszöri ideiglenes kivitel esetén is felhasználható *különleges* és *általános nyílt kiviteli engedély* (*spezifische offene Genehmigung – allgemeine offene Genehmigung*) az eddigiekben Ausztriában nem volt használatban, annak bevezetését az illetékesek mostanában tervezik. Ezzel a kiviteli engedélyek száma tovább csökkenhet.

A bonyolultabb műtárgykiviteli és védési ügyekben a Kiviteli Osztály és a Jogi Osztály (*Rechtsabteilung*) közreműködésével a BDA elnöke adja ki a határozatot. Ilyen ügynek minősül a védési eljárás megindítása, a védetté nyilvánítás, valamint a védettség megszüntetése is, amennyiben azt a kiviteli engedélyezés folyamán az ügyfél kéri. Ez utóbbira csak „különösen méltánylandó esetben” (*in besonders berüchsichtigungswürdigen Fällen*) kerül sor, vagyis ha a tárgyat egy jelentős külföldi múzeum vásárolja meg, vagy a tulajdonosa kitelepül és indokolt, hogy a műtárgy továbbra is az ő birtokában maradjon, vagy olyan gazdasági szükséghelyzetbe kerül a tulajdonos, hogy a műtárgyat el kell adnia, és arra csak külföldi vásárló akad. (A gyakorlatban ilyen meglehetősen ritkán, az elmúlt időszakban átlagban évente egy-egy esetben fordult elő.) Bár védett műtárgyak esetében az állam elővásárlási jogát az osztrák jogszabályok nem ismerik, védett műtárgyak kiviteli engedélykérelme esetén lehetőség van a műtárgy forgalmi értékén – közgyűjtemény vagy magánszemély részéről – történő megváltására (*Ersatzkauf*).

A kiviteli engedélykérelem elutasításának egyetlen jogszerű módja lehetséges: a védettség, illetve a védési eljárás megindítása. A korábban, 2000 januárja előtt bevett gyakorlat, miszerint a műtárgy kiviteli engedélyét a védetté nyilvánítás mellőzésével tagadják meg (*Ausfuhrbewilligung nicht in Aussicht gestellt*), a hatályos szabályozás szerint már nem folytatható.

A kiadott engedélyek, határozatok ellen természetesen itt fellebbezéssel lehet élni, ezeket a minisztérium (*Bundesministers für Unterricht und kulturelle Angelegenheiten*) – elsősorban a jogszerűséget vizsgálva – bírálja el.

A védett műtárgyak száma nem magas, összesen mintegy 1.300 tételt számlál, melynek majdnem 90 %-át festmények teszik ki. Ezen kívül jelentős (109 tétel) az autográf kéziratok száma, míg a maradékot néhány bútor (13 db), fegyver (13 db), grafika (11 db), szobor (9 db), régi használati tárgy (5 db), textil (2 db) és közlekedési eszköz (1 db) teszi ki. Az egyedileg védett műtárgyak mellett alig több, mint egy tucat védett gyűjteményt is nyilvántartanak. A védett műtárgyak száma az utóbbi időszakban évente mintegy 20-25 tétellel gyarapodik.

A védett műtárgyak tulajdonosait, birtokosait itt is meghatározott kötelezettségek (adatváltozás esetén bejelentés, restaurálás engedélyeztetése) terhelik, melyek betartását a BDA akár a helyszínen is jogosult ellenőrizni.

A védett műtárgyak rendszeres helyszíni ellenőrzése nem gyakorlat, de a műkereskedelmi árveréseket, vásárokat a BDA munkatársai rendszeresen ellenőrzik, és átvizsgálják, hogy van-e ott olyan műtárgy, ami védendő. (Ez évente összesen mintegy száz alkalmat jelent, melynek túlnyomó többségét a *Dorotheum* árverései adják.) Ez az előzetes ellenőrzés a műkereskedők érdeke is, hiszen így nyilvánvalóvá válik, mik azok a műtárgyak, amiket nem lehet külföldre (más EU-tagállamba vagy EU-n kívülre) kivinni.

A kiviteli engedélyezésről szóló rendelet negatív szabályozást vezet be, a EU rendeletből átvett, és az EU külső határán egységesen alkalmazandó szabályozással megegyezően 15 tárgycsoportot állít fel, átvéve – az olykor még az osztrák viszonyok közt is magasnak számító – értékhatárokat, kimondva, hogy az ezekbe nem tartozó műtárgyak engedély nélkül vihetők ki. Ennek megfelelően tehát Ausztriából mind az EU-n kívülre, mind az EU-n belül más tagállamba azonos szabályok szerint, de a BDA által kiállított kétfajta különböző engedély birtokában lehet műtárgyakat kivinni. A végleges és ideiglenes kiviteli engedélyezés mellett az osztrák jogszabályok és gyakorlat is ismeri – a nem kiviteli engedélyköteles műtárgyak esetében kiadható – igazolást.

A BDA Kiviteli Osztálya látja el az EU szabályozás szerint az egyik tagállamból jogellenesen a másik területére került műtárgyak visszaszolgáltatásával kapcsolatos osztrák feladatokat is. Ez az elmúlt időszakban alig egynéhány esetet jelentett, így ennek nem alakult ki részletesen szabályozott és bevett gyakorlata.

A műtárgyak védelmével, kivitelével kapcsolatos munkájáról a Kiviteli Osztály rendszeresen készít beszámolót, mely évente az *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* című folyóiratban jelenik meg.

Összességében megállapítható, hogy ugyan Ausztria a műtárgyakban és anyagi lehetőségekben gazdagabb országok közé tartozik, az osztrák műtárgyvédalom szabályozása és gyakorlata mégis a „közepesen szigorúak” közé sorolható, mivel annak kiépült hivatali rendszere van, és a műtárgyvédalom tiltó hatósági eszközeit rendszeresen igénybe is veszik.